

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БЛОКУВАННЯ КОНТЕНТУ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

РАДЕЙКО Роман Ігорович - кандидат юридичних наук, асистент кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

УДК 342.951:004

В статті розглянуто зміст права доступу к Інтернету, визначено особливості міжнародного досвіду управління Інтернетом; проаналізовано досвід іноземних держав в сфері блокування доступу к інтернет-контенту. Крім того, розкрито використання державами технологій блокування или фільтрації інтернет-контенту в відповідності з міжнародно-правовими нормами.

Ключові слова: Інтернет, свобода слова, доступ к Інтернету, блокування інтернет-контенту, фільтрація інтернет-контенту.

Постановка проблеми

З активним розвитком і поширенням Інтернету зростає кількість випадків використання програмного забезпечення для управління контентом, з метою обмеження або контролю доступу до його вмісту. Це перш за все використовується для фільтрації матеріалів, переданих через Інтернет, електронну пошту або інші онлайн-засоби. Чимало установ використовують блокування доступу до інтернет-сайтів, щоб обмежити можливість працівників користуватися соціальними мережами у робочий час, а також спостерігається тенденція до впровадження фільтрації в Інтернеті, для захисту дітей від шкідливих матеріалів і зменшення доступу порнографії. Деякі держави блокують доступ до інтернет-контенту з метою «забезпечення прав інтелектуальної власності», «захисту національної безпеки», «збереження культурних норм і релігійних

цінностей». Однак, постає питання про межі допустимості держави у сфері блокування певних видів контенту.

Стан дослідження

Деякі питання блокування доступу до інтернет-контенту досліджували В.В. Архипов, О.А. Баранов, О.О. Золотар, В.Г. Пилипчук, О.Д. Рябоконт та інші. Незважаючи на чималий доробок у цій сфері та впровадження нових методів і способів блокування доступу до інтернет-сайтів, існує нагальна потреба детального дослідження цього питання з урахуванням досвіду різних країн світу.

Метою даної статті є поглиблення теоретичних положень й обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення правового інструментарію у сфері блокування доступу до інтернет-контенту.

Виклад основних положень

Закріплюючи у статті 16 Загальної декларації прав людини права на «свободу переконань і на вільне їх виявлення, що включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів», не було жодних очікувань щодо змін, які інформаційні технології можуть привести до життя людей приблизно через 70 років.

Інтернет як складова сучасної соціальної реальності зумовив розвиток нових інститутів, що засновані на його можливостях і не мають прямих аналогів (електронні і «віртуальні» гроші, соціальні мережі, розраховані на багато користувачів онлайн-ігри), а також змінює її, запроваджує новий формат функціонування вже існуючих інститутів. У той же час користувачі Інтернету продовжують залишатися суб'єктами права, а суспільні відносини, що виникають між ними, потребують правового регулювання [1, с. 10].

Винахідник Всесвітньої мережі «Інтернет» Тімоті Бернерс-Лі у книзі «Заснування Павутини» зазначає: «Мережа – це більше соціальне, ніж технічне явище. Задумував я її для досягнення результату – допомогти людям працювати разом, – а не як технічну іграшку. Найзагальніша мета Мережі – підтримка і поліпшення нашого існування у світі, яке саме багато в чому є мережевим» [2, с. 107].- Інтернет спочатку був розроблений як відкритий комунікаційний простір «для досягнення соціального результату допомогти людям працювати разом, а не як технічну іграшку» [2, с. 107].

Сьогодні Інтернет охоплює майже всі сфери суспільного життя (бізнес, транспорт, охорону здоров'я, освіту, культуру, ЗМІ, державне управління, науку, особисту ідентичність, ігри тощо) і забезпечує можливість прямого діалогу між людьми, незалежно від їх фізичного місцезнаходження.

Ерік Шмідт і Джерард Коен з компанії Google прогнозують, що «кожна держава спробує регулювати Інтернет ... всі країни – від найбільш демократичних до авторитарних – намагаються спроектувати закони з реального світу на світ віртуальний» [6, с. 91]. Ці тенденції прослідковуються у багатьох сучасних країнах (США, Великобританія, Німеччина, Ізраїль, Росія, Китай, Україна). Уряди цих країн почали збільшувати свій контроль над кіберпростором і демонструють готовність втрутитися в комунікацію між користувачами в Інтернеті.

Управління використанням Інтернет охоплює як технічні питання, так і питання державної політики, і в ньому повинні

брати участь усі зацікавлені сторони і відповідні міжурядові і міжнародні організації. У зв'язку з цим у «Декларації принципів побудови інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті» (далі – Декларація) визнається, що: 1) політичні повноваження, пов'язані з Інтернетом, як частина державної політики є суверенним правом держав; 2) приватний сектор відіграє і повинен продовжувати відігравати важливу роль у розвитку Інтернету як у технічній, так і в економічній сфері; 3) громадянське суспільство також відіграє важливу роль у сфері Інтернету, особливо на рівні громад, і повинно продовжувати відігравати таку роль; 4) міжурядові організації відіграють і повинні продовжувати відіграти роль у цьому питанні, що сприяє координації міждержавної політики у сфері Інтернет-відносин; 5) міжнародні організації також відіграють і повинні продовжувати відігравати важливу роль у розробленні технічних стандартів і відповідної політики у сфері Інтернету [3].

З метою забезпечення реалізації права людини, у 2011 році в Доповіді Спеціального доповідача ООН з питань заохочення і захисту права на свободу думки та її вільне виявлення Франка Ла Рю (далі - Доповідь), доступ до Інтернету визнано одним із прав людини. Визнання цього права обґрунтоване тим, що «на відміну від будь-якого іншого засобу комунікації Інтернет дозволяє людям миттєво і недорого шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї в транскордонному масштабі. Інтернет, значно розширюючи можливості людей здійснювати своє право на свободу думок та їх вільне вираження, є «активізатором» інших прав людини, сприяє економічному, соціальному і політичному розвитку, а також розвитку людства в цілому» [11].

26 липня 2016 р. у резолюції ООН зазначено, що ті ж самі права, які людина має в офлайн-середовищі, повинні також захищатися в онлайн-середовищі, зокрема свобода вираження думок, яка може бути застосована незалежно від кордонів і в рамках будь-яких обраних людиною засобів масової інформації, відповідно до статей 19 Загальної декларації прав людини

і Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [4].

Більшість членів Ради, серед яких і Україна, проголосувала за схвалення документа. Водночас проти висловилися такі країни, як Росія, Китай, Саудівська Аравія, Південна Африка та Індія. Вони, зокрема, вимагали вилючити з тексту фрагмент, у якому йдеться про «засудження заходів з обмеження та блокування доступу до розміщеної в мережі інформації» [5].

По суті до інформації, яка може бути обмежена в Глобальній мережі, належить: дитяча порнографія (для захисту прав дітей), підбурювання до ненависті (для захисту прав вразливих регіонів), дифамація (для захисту прав і репутації інших осіб від незаконних нападів), пряме і публічне підбурювання до здійснення геноциду (для захисту прав інших осіб), будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі або насильства (для захисту прав інших осіб та як право на життя) [11, п. 25].

Однак у багатьох випадках держава обмежує, контролює, обробляє і піддає цензурі контент, який розповсюджується через Інтернет, без будь-яких законних підстав або на основі суперечливих законів, що, не обґрунтовуючи такі дії, і/або робить це таким чином, який явно не відповідає і/або непропорційній заявленій меті. Такі дії явно не сумісні із зобов'язаннями держав, передбачених міжнародним правом прав людини, і часто ще більше «заморожують» право на свободу думок і їх вільне вираження [11, п.26].

Крім того, Спеціальний доповідач підкреслює, що з огляду на унікальні особливості Інтернету, норми і обмеження, які можуть вважатися законними і пропорційними щодо традиційних ЗМІ, часто не є такими стосовно Інтернету. Наприклад, у випадках поширення інформації, яка шкодить репутації, з урахуванням можливості відповідної особи здійснити своє право на негайну відповідь з метою відшкодування заподіяної шкоди, види санкцій, які застосовуються при дифамації без використання Інтернету, можуть бути зайвими і

непропорційними. Так само, хоча захист дітей від неналежного контенту може бути доцільною мірою, зважаючи на наявність програмних фільтрів, які батьки і шкільна адміністрація можуть використовувати для регулювання доступу до певного контенту, дії уряду, такі як блокування, перестають бути повністю доречними і виправданими [11].

Блокування – це заходи, що використовуються з метою попередження надходження певного контенту до кінцевого користувача. До них належать: закриття для користувачів доступу до конкретних веб-сайтів, адрес Інтернет-протоколу і доменних зон, видалення веб-сайтів з веб-сервера, на яких вони розміщені, або використання технологій фільтрації, що перешкоджають появі сайтів, які можуть містити матеріали, ключові слова або інший конкретний контент. Механізми, які використовують для управління інформацією і цензури в Інтернеті, стають усе більш технічно складними із застосуванням багаторівневих систем контролю, часто прихованих від користувачів [11].

«Якщо ви відкриєте вікно для свіжого повітря, ви повинні очікувати, що влітають мухи», – це фраза Ден Сяопіна, в якій розкрито суть «проекту Золотий Щит», також відомого як «Великий брандмауер Китаю» (The Golden Shield Project) – система цензури і фільтрації Інтернету. Проект стартував у 2003 р. та є системою серверів на інтернет-каналі між провайдерами і міжнародними мережами передачі інформації, що фільтрує інформацію.

За даними Грега Уолтона з Міжнародного центру з прав людини та демократичного розвитку, Китай реалізував найскладнішу фільтрацію інтернет-контенту, що здатна ефективно фільтрувати контент з використанням безлічі методів регулювання і технічного контролю (блокування IP-адрес і фільтрація контенту; фільтрація DNS і URL; скидання з'єднання тощо).

До сайтів, які підлягають фільтрації, у Китаї належать такі, що:

- створені забороненим групам у цій державі (waselpro.com, thecim.org) або спри-

яють обходу блокування сайтів (openvpn.net, strongvpn.com, purevpn.com);

- пов'язані з «ворожими» іноземними урядами, засобами масової інформації та іншими організаціями (time.com, economist.com, bbc.co.uk);

- пов'язані з релігійним і політичним контентом (waselpro.com), порнографічними матеріалами (drtuber.com, hardsextube.com) або сайти, які заохочують злочинну діяльність;

- сайти для блогів (urbansurvival.com, wretch.cc, fc2.com) [10].

Фільтрація також поширюється на «ключові слова», які можуть бути заблоковані під час запитів місцевих користувачів до іноземних пошукових систем, у той час як інші можуть бути занесені до чорного списку («демократія», «права людини», «диктатура», «пригнічення», «червоний терор», «Далай-лама») [11].

Окрему групу сайтів, які заблоковано урядом КНР складають соціальні мережі (Google Plus; Facebook; Twitter; Instagram). Політика уряду цієї держави щодо соціальних мереж полягає в блокуванні міжнародних сайтів і створенні виключно «китайських» цензурованих соціальних мереж. Коли в іншій частині земної кулі використовують Google, в Китаї функціонує Baidu (<http://www.baidu.com/>). Замість Twitter у них є Weibo (<http://tw.weibo.com/>). Замість Facebook є Renren (<http://www.renren.com/>). Замість Youtube у них є Youku (<http://www.youku.com/>) і Tudou (<https://www.tudou.com/>).

Постачальники інтернет-послуг зобов'язані блокувати веб-сайти і видаляти контент відповідно до вказівок цензорів. Так, у червні 2016 р. заборона на незалежний збір або розповсюдження оригінальних новин була поширена на всі додатки для соціальних мереж, у той час як у липні 2016 р. пекінський підрозділ адміністрації КНР прийняв норми, що забороняють китайським інтернет-порталам створювати будь-які оригінальні новини, обмежуючи їх контентом, наданим невеликою кількістю дозволених «офіційних» джерел. Керівництво сайтів новин повинно цілодобово відстежувати зміст заміток і статей, щоб не до-

пустити фактичних, стилістичних та інших помилок.

У серпні 2016 р. Кіберпростір адміністрації КНР (Cyberspace of Administration of China) встановив нові жорсткі вимоги до цензури для інтернет-провайдерів, у тому числі запроваджено постійний моніторинг вмісту новин і персональну відповідальність головних редакторів сайтів за контент.

З метою посилення державного контролю над Інтернетом, у листопаді 2016 р. Всекитайськими зборами народних представників ухвалено новий закон «Про кібербезпеку». Згідно з цим законом, фізичні особи та організації Китаю не мають права «шкодити безпеці, честі та інтересам держави» в інтернеті. Також законом забороняється діяльність в інтернеті, спрямована на «повалення соціалістичної системи, розкол нації, підрив національної єдності, захист тероризму та екстремізму» [9].

Міжнародна правозахисна організація «Human Rights Watch» засудила новий закон про кібербезпеку через широке визначення діяльності, яка ним забороняється. «Інтернет в Китаї і так перебуває під сильною цензурою, йому потрібно більше свободи, а не навпаки», - зазначає директор китайського офісу HRW Софі Річардсон. За її словами, незважаючи на те, що новий закон викликав занепокоєння у правозахисників та представників бізнесу, китайська влада просунула обмежуючий закон без жодних суттєвих змін [7].

Механізми, що використовуються для управління інформацією і цензури в Інтернеті, стають усе більш технічно складними із застосуванням багаторівневих систем контролю, часто прихованих від користувачів.

У деяких країнах формується тенденція до тимчасового блокування з метою позбавлення користувачів можливості отримувати та розповсюджувати інформацію в політично значимі періоди, такі як вибори, соціальні протести або святкування річниць важливих політичних або історичних подій. У цей час блокуються веб-сайти опозиційних партій, незалежних ЗМІ та соціальних мереж, таких як «Twitter» і «Facebook»,

як це було в період протестів у країнах «Арабської весни» у 2010-2011 рр. та під час військового перевороту в Туреччині у липні 2016 р.

Прогнозуючи розвиток блокування доступу до зв'язку та Інтернету, Е.Шмідт і Дж. Коен зазначають, що авторитарні країни недовго думатимуть перед тим, як заборонити одноранговий зв'язок або взяти його під контроль. А от демократичні країни діятимуть помірковано перед застосуванням будь-яких обмежень у цій сфері. Так, під час масових заворушень у Великобританії в серпні 2011 р. протестувальники вимагали відновити справедливість у справі Марка Деггана, якого застрелили працівники поліції в Тоттенгемі. Через декілька днів протести переросли в сутички, внаслідок яких загинуло п'ятеро людей і пошкоджено майна на суму 300 мільйонів фунтів стерлінгів. На думку уряду Великобританії, цьому найбільше посприяли такі засоби комунікації, як Twitter, Facebook і особливо BlackBerry. Коли протести припинилися, британський Прем'єр-Міністр Девід Кемерон виступив у парламенті та повідомив про можливість блокування цих соціальних сервісів у певних ситуаціях, зокрема тоді, «коли відомо, що люди задумують розбій, безпорядки та злочини» [6, с. 81].

Висновки

На основі вищевикладеного слід зазначити, що використання державами технологій блокування або фільтрації часто є порушенням їхніх зобов'язань щодо гарантування права на вільне вираження думок, адже:

1) конкретні підстави для блокування не закріплені в законодавстві або вони вкрай широко і нечітко прописані в законах, що створює небезпеку довільного і надмірного блокування;

2) блокування не спрямоване на виконання цілей, передбачених в пункті 3 статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, а списки сайтів, які підлягають блокуванню зазвичай не розголошуються, що ускладнює оцінку того, чи є обмеження доступу до контенту законним;

3) навіть у разі обґрунтування заходів блокування вони є зайвими і непропорційними досягненню поставленої мети, оскільки вони нерідко бувають недостатньо цілеспрямованими і призводять до закриття доступу до більшого обсягу контенту, ніж той, який вважається незаконним;

4) контент часто блокується без участі судового або незалежного органу або без можливості перегляду відповідного рішення цими органами.

Література

1. Архипов В. В. Інтернет-право : учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / В. В. Архипов. – М. : Издательство Юрайт, 2016. – 249 с.

2. Безнерс-Лі Т. Заснування Павутини: з чого все починалося і дочого прийде Всесвітня Мережа / Т. Бернерс-Лі, М. Фічетті; Пер. з англ. А. Ішенка. К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 207 с.

3. Декларация принципов Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии Документ WSIS-03/GENEVA/DOC/4-R 12 декабря 2003 года, принятой на Всемирной встрече на высшем уровне по вопросам информационного общества. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/events/pastevents/pdf/dec_wsis.pdf (дата перегляду: 17.08.2017)

4. Поощрение, защита и осуществление прав человека в Интернете. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G16/131/91/PDF/G1613191.pdf?OpenElement> (дата перегляду: 17.08.2017)

5. Чи є блокування інтернету «порушенням прав людини»? ООН вирішила, що так. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2016/07/05/un-denounces-disruption-of-internet-access-as-human-rights-violation> (дата перегляду: 17.08.2017)

6. Шмідт Е. Коен Дж. Новий цифровий світ / Пер. з англ. Ганна Ленів. – Л.: Літопис, 2015. – 368 с.

7. China: Abusive Cybersecurity Law Set to be Passed. – Access mode: <https://www.hrw.org>

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто зміст права доступу до Інтернету; визначено особливості міжнародного досвіду управління Інтернетом; проаналізовано досвід іноземних держав у сфері блокування доступу до інтернет-контенту. Крім цього, розкрито умови використання державами технологій блокування або фільтрації інтернет-контенту у відповідності до міжнародно-правових норм.

Ключові слова: Інтернет, свобода слова, доступ до Інтернету, блокування інтернет-контенту, фільтрація інтернет-контенту.

SUMMARY

In the article the contents of the right of access to the Internet are considered, the features of the international experience of Internet governance are determined; The experience of foreign countries in the field of blocking access to Internet content is analyzed. In addition, the use of state-of-the-art technologies for blocking or filtering Internet content is disclosed in accordance with international legal norms.

Keywords: Internet, freedom of speech, access to the Internet, blocking of Internet content, filtering of Internet content.

org/news/2016/11/06/china-abusive-cybersecurity-law-set-be-passed (last access: 15.05.17).

8. List of blacklisted keywords in China. – Access mode: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_blacklisted_keywords_in_China (last access: 15.05.17).

9. Paul Mozur. China's Internet Controls Will Get Stricter, to Dismay of Foreign Business. – Access mode: <https://www.nytimes.com/2016/11/08/business/international/china-cyber-security-regulations.html> (last access: 15.05.17).

10. Pierluigi Paganini. The business of Censorship. Golden Shield Project, but not only – Access mode: <http://securityaffairs.co/wordpress/204/cyber-crime/business-of-censorship-golden-shield-project-but-not-only.html> (last access: 15.05.17).

11. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue. 16 May 2011: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf